

Юрій Шайгородський

АКСІОЛОГІЯ РЕФОРМ І ПАСТКИ СПРОЩЕНИХ ПІДХОДІВ

Стаття присвячена дослідженню сучасного етапу суспільного розвитку, висвітленню проблем реформування соціально-політичної системи, наголошується на необхідності врахування особливостей нової політичної реальності у розробленні стратегії сучасних реформ. Особливу увагу при цьому автор звертає на доцільність урахування стратегічних цілей європейського співтовариства, сформульованого у Лісабонській стратегії, основним ресурсом котрої визначено «економіку знань», реалізацію відповідної політики в галузі наукових досліджень і розробок, впровадження їх результатів у практику реформування країни.

Ключові слова: суспільний розвиток, стратегія реформ, цінності, демократія, політична культура.

Yuri Shaigorodskiy. Axiology reform and traps simplified approach.

The article investigates the current stage of social development, highlighting the problems of reforming the social and political system, there is the need to incorporate features of the new political reality in the development strategy of modern reforms. Particular attention, the author draws on feasibility into account the strategic objectives of the European Community, formulated in the «Lisbon strategy», whose main

resource is defined «knowledge economy», the implementation of appropriate policies on research and development, implementation results in practice reforms in the country.

Key words: *social development, reform strategy, values, democracy and political culture.*

Ступінь розвинутої держави і її здатності гарантувати безпеку своїм громадянам ще донедавна визначалися майже виключно економічними й технологічними чинниками. Саме на них спиралася й плани «Модернізації України», визначаючи їх «стратегічним вибором» країни [1]. Модернізація бачилася переважно як удосконалення економічних і фінансових важелів, підвищення ефективності використання природного та трудового ресурсу, надр, а функція «рятівного кола» від можливих катаклізмів відводилася науково-технічному прогресу. Таким підходом, по суті, – обґрунтовувалася «навздогінна» спрямованість реформ.

Очевидною була й домінуюча тенденція на досягнення певних орієнтирів шляхом запозичення й освоєння готових зразків високорозвинених країн. Така спрямованість й задавала своєрідні параметри не лише економічного, фінансового, соціального розвитку, але й – мотиваційної його складової. У цьому сенсі, на наш погляд, поза увагою залишалися щонайменше два аспекти процесу формування нового стану суспільства, його позитивного розвитку.

Перший визначальний і ключовий аспект – ціннісно-смысловий – необхідність визначення реформування, насамперед як загальнонаціонального, соціокультурного та соціально-політичного процесу цілеспрямованої і скоординованої діяльності зі створення нових смислів та цінностей, нової їх системи [2].

Другий, – суто практичний. Ідеться про пріоритети реформаторських зусиль. Спрямовуючи їх на очевидні й наявні «зразки» (не нами створені), зосереджуючись на досягненні важливих і необхідних змін у виробничій, економічній, фінансовій і соціальній сферах тощо, автори проекту «модернізації» залишали країну, на наш погляд, без «майбутнього». У цьому полягає сутність «навздогінності» реформ. Адже прагнення досягти певних (існуючих) орієнтирів – важлива, але малоперспективна справа. В умовах глобалізації «прорив» (технологічний, соціальний, гумані-

тарний) можливий лише у неосвоєних сферах, можливо, – у тих галузях, які ще не сформувалися як перспективні або доцільні. Їх пошук і визначення, створення ще «неіснуючого» можливе лише завдяки науці. Недооцінка ж цього напряму – очевидна. Проект «модернізації» науки було викладено на 4 із 400 (загального обсягу) сторінках «Модернізації України». Підрозділ, присвячений науці, містив переважно завдання «поліпшення управління науковою сферою» та його «оптимізацію», або ж – підвищення «показників цитування й інтегральних індексів стану розвитку вітчизняної науки» [3].

З погляду суспільної консолідованості, такий підхід – орієнтація на «другорядність», залежність від інноваційної діяльності інших країн. З іншого погляду – це недооцінка ролі й місця науки у загальноцивілізаційному розвитку і потенціалу вітчизняної науки зокрема. Безумовно, наукова сфера – витратна і навіть не завжди окупна. Результати наукового пошуку можуть бути актуальними «сьогодні», а можуть бути актуальними й через 100 років. Але лише в науковій царині лежать ті «пласти» незвіданого, які в змозі визначити прогрес і його (можливо нові) вектори. Лише інвестування у науку і застосування її досягнень можуть подолати соціально-економічну «навздогінність», забезпечити і економічну, і соціальну інноваційність. У цьому сенсі, визначення наукової галузі як пріоритетної сфери суспільного розвитку є не лише економічно виправданим, але й перспективним консолідаційним фактором.

Лисабонська стратегія і «Стратегія реформ–2020»

Презентовані у період передвиборчої кампанії–2014 основні положення програми розвитку України «Стратегія реформ–2020» викликали чимало критичних суджень. Зауваження щодо змісту цього документа й обґрунтованості його положень висловлювалися не тільки політиками-учасниками парламентських перегонів, але й науковцями, представниками експертного середовища [4; 5]. Критика – небезпідставна. Щоправда, за відсутності повного тексту стратегічного документа [7] аналізуються поки що лише окремі прогностичні показники економічного і соціального розвитку, зауважується відсутність їх фахового обґрунтування та кількість реформ (передбачається майже одночасна реалізація 60 реформ та спеціальних програм).

На нашу думку, такий критичний підхід є свідченням, щонайменше, двох позитивних тенденцій. По-перше – суспільного усвідомлення актуальності проблеми стратегії як комплексного плану подальших дій нової влади. По-друге, – прагнення громадянського суспільства до участі в розробці такого плану та готовності до всебічного контролю за його реалізацією.

На тлі «братньої» зради, анексії частини території країни, людських втрат унаслідок військових дій, руйнування інфраструктури цілих регіонів, зубожіння більшості населення громадяни країни виявляють згуртованість і готовність до випробувань. Водночас, за таких умов вплив на масову свідомість позараціональних (побудованих виключно на гаслах, закликах і обіцянках) факторів значно послаблюється. Саме тому суспільний запит на конкретику у визначенні цілей розвитку, проведення своєрідного аудиту ресурсів, оприлюднення механізмів і суспільної «вартості» реформ, персоніфікація їх очільників та громадський контроль за реалізацією стають неминучою ознакою нової реальності.

Разом з тим, як справедливо зазначає відомий вітчизняний економіст А. Гальчинський, «базисні положення стратегії розвитку держави повинні розроблятися професіоналами. Обґрунтування перспективи – це найскладніший сегмент економічної теорії та економічної політики». Відзначаючи позитивну роль і необхідність участі у розробці й обґрунтуванні стратегії суспільного розвитку інститутів громадянського суспільства, науковець наголошує, що «метаскладні проблеми не вирішуються засобами революційної доцільності. Спираючись на революційний ентузіазм, їх можливо розв'язати лише інструментами професійно осмислених, системно збалансованих рішень». У світовій практиці інститути громадянського суспільства інтегруються у відповідний процес на рівні експертних оцінок і відповідної корекції [5].

Зрозуміло, що за нинішніх умов стрімкого розвитку зовнішньо-і внутрішньополітичних подій, необхідності оперативного та результативного розв'язання нагальних, часто – болісних проблем, пов'язаних із ними, досить складно зосередитися на виробленні довгострокової, навіть – середньострокової перспективи. Але без її формування й інтеграції масовою свідомістю, зрештою, – інтеріоризації (як побудови внутрішнього плану дій) національна консор-

лідація неможлива. Крім того, «закритість» влади в розробці стратегій реалізації реформ, «несподіваність» рішень, особливо у напрямках, що безпосередньо стосуються соціально-статусної сфери: пенсійної, трудової, житлово-комунальної, здоров'я, освіти тощо, здатна викликати не лише хвилі протестів, але й переоцінку ролі держави і міри її відповідальності перед суспільством і людиною за свою діяльність.

Очевидно, що не кількістю реформ визначатиметься їх ефективність, а дієвістю мотивів їх реалізації й критеріями оцінки результатів. (Скажімо, Лісабонська стратегія, до аналізу якої ми ще звернемося, містить незрівнянно більше напрямів, але спрямовані вони на досягнення визначених цілей, оцінка реалізації котрих здійснюється за конкретними показниками. Головне ж – визначено основний ресурс стратегії, на забезпечення якого й спрямовуються зусилля спільноти). Будь-що, але, як зазначав із притаманною йому емоційністю К. Бендукідзе, «якщо найближчим часом не провести кардинальні реформи, то Україна як держава в нинішніх кордонах може перестати існувати» [8].

Презентуючи «Стратегію реформ-2020», Президент держави наголосив, що головна мета стратегії – членство України в ЄС [9]. Її досягнення здатне стати міцним консолідаційним стрижнем суспільних перетворень. Водночас, варто врахувати, що однією із характерних ознак нової суспільно-політичної реальності є вкрай критичне ставлення до (навіть позитивно маркованих) міфологем.

У березні 2000 року на лісабонській сесії Європейської ради була прийнята стратегія розвитку Євросоюзу (так звана «Лісабонська стратегія»). Основна її мета – перетворення ЄС у найконкурентнішу і найдинамічнішу світову економічну зону, в простір економіки, заснованої на знаннях. Соціально-економічною основою досягнення цієї мети, на переконання європейських стратегів, мають стати: економічне зростання, соціальне згуртування та захист навколишнього середовища.

У рамках Лісабонської стратегії було сформульовано 28 основних і 120 додаткових цілей, досягнення яких планувалося оцінювати за допомогою 117 різних показників. У цілому ж стратегія визначила п'ять груп ключових цілей:

– підвищення конкурентоспроможності;

- створення динамічної економіки, заснованої на знаннях;
- збільшення зайнятості;
- забезпечення соціальної згуртованості;
- поліпшення стану навколишнього середовища.

Європейська комісія запропонувала ряд показників, за якими щорічно оцінюється результативність діяльності із впровадження стратегії. Серед ключових: розмір ВВП на душу населення (оцінений за паритетом купівельної спроможності валют); рівень зайнятості (загальний, жінок, літніх людей); рівень освіти молоді віком 20-24 років; витрати на наукові дослідження і розробки; порівняльний рівень цін.

Основним ресурсом забезпечення курсу Лісабонської стратегії визначено «економіку знань». Перехід до неї («економіки знань») забезпечується: проведенням політики, що відповідає вимогам інформаційного суспільства, відповідної політики в галузі наукових досліджень і розробок, прискорення структурних реформ і завершення створення єдиного внутрішнього ринку ЄС. Очевидно, що визначаючи європейський вектор як напрям суспільного розвитку, Україні варто орієнтуватися й на стратегічні цілі європейського співтовариства.

Щорічний аналіз Європейською радою реалізації стратегії виявив низку проблем, зокрема, в питаннях рівня життя, зайнятості (особливо жінок і молоді), природоохоронної політики тощо. Наприклад, у ключовій стратегічній сфері – розвитку науки проміжні цілі досягнуті не були. Показник відрахування на науку до запланованих 3% ВВП досягли тільки дві країни з 15. У середньому по ЄС цей показник становить близько 2%. (У контексті нашого дослідження і обґрунтування означеної вище тези про доцільність визначення розвитку вітчизняної науки як пріоритетної сфери зауважимо: бюджетне фінансування української науки скоротилося до позначки нижчої 0,25% ВВП. В абсолютних цифрах (станом на 2014 рік) рівень бюджетного фінансування науки в Україні приблизно у 1000 разів нижчий, аніж у США, в 100 разів нижчий, аніж у Росії, у 10 разів нижчий, ніж у Польщі.)

Європейський Союз визнає, що досягнення амбітних цілей Лісабонської стратегії – складний процес. Даються взнаки глобальні впливи (зокрема, фінансова криза), зовнішньополітичні

фактори і внутрішньоєвропейські неузгодженості тощо. Разом з тим, очевидно, що стратегічний курс ЄС – певний формат консолідації європейської спільноти. Саме з огляду на цю її (стратегії) властивість, а також – необхідність орієнтації на практику й спрямованість реформ Європейського Союзу, вступ до якого визначено нашою основною метою, очевидно є доцільність застосування відповідних параметрів і цілей української стратегії реформ.

Безумовно, розвиток Європейського Союзу є динамічним процесом. Присутніми у ньому можуть бути і підйоми, і спади, досягнення і прорахунки. Наявність висхідних та низхідних тенденцій, очевидно, є неминучою ознакою будь-якого інтегрального утворення, яким є Європейський Союз. Саме тому, навіть застосовуючи почасти тактику «навздогінного» розвитку, стратегічно вона має бути зорієнтована на пошук, передусім, внутрішніх ресурсів і працювати на випередження.

Пастки спрощених підходів

Ще донедавна риторика політичних лідерів і керівників держави, актуальні матеріали засобів масової інформації, зведення новин були зорієнтовані, здебільшого, на висвітлення і розв'язання проблем економічного, фінансового характеру, соціального забезпечення, подолання кризи у цих сферах. Безумовно, важливих і гострих проблем. Водночас, характер і зміст цієї риторики спрямовувався на підтримання патерналістського типу державної політики, коли держава виступає в ролі головного суверена над громадськістю, виявляючи постійну «турботу про громадян». Такий підхід влади до «взаємодії» із суспільством був спрямований на формування громадянської несамостійності, пасивного підпорядкування, що зводить потреби лише набуттям захисту, доступу до засобів існування і т.д. По суті, авторитарний характер політики державного патерналізму мав стримувати розвиток громадянського суспільства і посилювати матеріальну залежність, політичну інертність і духовну несамостійність народу.

Не лише політики і керівники держави, але й окремі вітчизняні аналітичні установи, зокрема – науковці Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України, – вважали, що питання загальнонаціональної консолідації, політичної нації, державної мовної політики, міжетнічних відносини не належать до

кола найважливіших проблем [10]. Інтерпретуючи результати соціологічних опитувань, науковці, зазвичай, висловлювали стурбованість станом вирішення соціально-економічних питань (зростання цін, низький рівень зарплат і пенсій, зростання безробіття, низький рівень комунальних послуг тощо). Питання ж процесу формування загальноукраїнської національної ідентичності (мовної політики, НАТО, оцінки історичних подій, відносин з ЄС та з Російською Федерацією тощо) науковцями НІСД характеризувалися як «традиційно конфронтаційні» й аналізувалися переважно в контексті передвиборчих перегонів. Саме (і виключно) у цьому контексті науковці Національного інституту стратегічних досліджень зверталися до проблеми регіональних особливостей, вказуючи на практику їх «використання політиками у власних цілях».

На нашу думку, такий (досить поширений) підхід є дещо хитким. Методологічна хиба полягає у спробі сегментування сфер (через виокремлення їх окремих параметрів) життєдіяльності без подальшого їх синтезу. Адже суспільство – це цілісна соціальна система, що утворена (знову ж таки – цілісними) соціальними суб'єктами, якими є особа, сім'я, клас, група, нація, зрештою – держава. Саме тому, «патерналістська» підміна понять, спроба ранжування цінностей (потреб), а потім – трактування їх як таких, що визначають поведінку, нівелює цю природну цілісність і призводить до одномірності сприйняття політичною елітою інших соціальних суб'єктів. Очевидно, відбувається це й з причини недооцінювання соціально-психологічних факторів під час дослідження соціальних і політичних процесів.

Революцію неможливо завершити, не вирішивши основних суперечностей, які її спричинили. Саме тому перетворення енергії суспільного єднання, очікування кардинальних змін і готовності до самопожертви задля їх досягнення мають бути конвертованими у реальні дії, спрямовані на розв'язання ключових проблем. Особливої ваги, у цьому сенсі, набуває ефективна й інтенсивна комунікація влади з громадськістю.

У революційні часи слова, гасла і обіцянки вимагають прийняття швидких і конкретних рішень, ефективної їх реалізації і незабарної результативності. Безумовно, об'єктивних причин, що гальмували суспільний розвиток, було й залишається чимало.

Разом з тим, риторика, спрямована на «пояснення» цих причин на тлі невдалих кадрових рішень, неефективності роботи правоохоронних органів (навіть стосовно розслідування резонансних подій на Майдані), відсутності належного реагування на злочинну бездіяльність чиновників військового відомства тощо, неодноразово ставала підставою невдоволення людей.

Безумовно, українську спільноту консолідували позачергові вибори Президента України 25 травня 2014 року. Вдруге в українській історії президентські вибори пройшли в один тур. Перші «однотурові» вибори Президента України відбулися 1 грудня 1991 року, коли Л. Кравчук, з результатом 61,59%, здобув перемогу в першому ж виборчому турі. Очевидно, нинішня гуртовність виборців є показником усвідомлення відповідальності – своєрідним відтворенням чуття «нового соціального часу», яке було притаманне початку історії незалежності країни.

Чи не вперше передвиборча кампанія пройшла динамічно і водночас – стримано. Кандидати і їх виборчі штаби не спростовували «вигадки конкурентів», не зверталися із позовами до суду. Дані екзит-полів збігалися в межах похибки, й ще до оголошення ЦВК країна не сумнівалася у результатах виборів.

Уперше всі регіони країни, серед 22 учасників перегонів, лідерство віддали одному кандидату. Раціональним виборцем переможець президентських перегонів сприймався як кандидатура Майдану, новий склад Кабінету Міністрів України, частково реформатована Верховна Рада – як «команда» нового Президента. Президентські вибори і їх результат засвідчили прагнення громадян країни до переходу від невизначеності й хаотичності державної політики до її впорядкованості.

Трагічні події на Майдані, анексія Криму, антитерористична операція на Сході країни консолідували суспільство. Стрімкі зміни персонального складу керівників держави, динамічний розвиток суспільно-політичних процесів, усвідомлення сили громади і відчуття її єдності, зміст інавгураційної промови новообраного Президента України, підписання політичної, а згодом – економічної частин Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом, успіхи української дипломатії, декларування і певні позитивні кроки Заходу щодо підтримки українських реформ – усе це

створило особливу атмосферу віри у невідворотність позитивних і швидких суспільних змін.

На щастя, побоювання того, що, відстоявши в дво-тригодинній черзі на виборчій дільниці з виборів Президента і віддавши свій голос за нього, виборці керуватимуться вже звичним стереотипом «Ми все зробили! Далі вже – він!», не справдилося. Не справдилося, на щастя, і сподівання окремих представників нової/старої еліти на те, що зміна керівних персоналій буде прийнята Майданом як перемога революції.

Військова агресія сусідньої держави, прагнення миру і доконечної перемоги над чинною досі системою правління проявилися у громадянській мужності й самовідданості, готовності до протистояння зовнішнім загрозам і внутрішнім викликам. Країна продовжує жити у вимірах революційного часу, зіставляючи владну риторику із діями влади. Громадський контроль за цими діями посилюватиметься. За відсутності дієвих інститутів такого контролю, ефективної комунікації із громадськістю вимоги до влади часто набувають стихійних протестних форм – масових акцій, пікетів органів центральної і місцевої влади, перекриття шляхів сполучення, народного суду через сміттєві контейнери тощо.

В умовах низької ефективності правоохоронної системи та корумпованості системи судової працюють закони вулиці. Коли держава не може навести порядок, люди звертаються до радикальних дій, демонструючи недовіру органам державної влади, зневіру у справедливість суду, керуючись власними уявленнями про належне, покладаючись на себе або ж – на допомогу радикальних позазаконних формувань.

Адже, насправді, соціально-політична напруга і невдоволеність чинною й нині практикою державного управління нікуди не поділися. Під впливом, передусім, зовнішньої військової агресії вони (напруга і невдоволеність) просто відтермінувалися, набули інших форм і перейшли у фазу очікування й «передготовності». На відміну від соціально-психологічного стану напередодні Майдану, нинішній – характеризується значно нижчим порогом «страху» і непевності й значно вищим ступенем – натхнення й упевненості, що зумовлені усвідомленням сили і можливостей громадського впливу.

Одним із надбань Майдану є сформована соціально-психологічна установка мас щодо певних способів дії (аттитюд «до ситуації» – за М. Рокичем). Тобто, у масовій свідомості сформувалося уявлення про певний ефективний спосіб дії у ситуації, коли влада не виконує обіцянок, коли її дії й рішення не відповідають суспільним очікуванням і коли його (очікування) ресурс вичерпано. Саме у цьому контексті громадським, експертним середовищем і засобами масової комунікації артикулюється побоювання третього Майдану. І президентські, і парламентські вибори у свідомості громадян – лише необхідна передумова для ефективних рішень і дій. Їх відсутність або ж хибна, з погляду суспільства, спрямованість – стане достатньою підставою для нового, з непередбачуваними наслідками, революційного сплеску.

Небезпечна тенденція зростання правового нігілізму може призвести до потреби суспільства в «сильній руці». Можливе застосування новою владою старих, прийнятих попереднім режимом, практик є вкрай небезпечною для Української держави. Спокуса піти найпростішим шляхом і реалізовувати реформи, від яких насамперед постраждають звичайні громадяни, а не олігархи, може призвести до чергових масових протестів – уже проти чинної влади.

Очевидно, що із завершенням акцій народного протесту зими 2013–2014 рр. соціально-політична криза в Україні не була подоланою. Відчутних змін у житті громадян не відбулося. Країна продовжує жити за законами революційного часу, а наявність патріотично налаштованих добровольчих батальйонів окремими високопосадовцями вже сприймається як загроза [11]. Очевидно – безпідставно. Разом з тим, історія пострадянських країн, на жаль, знає приклади терористичних акцій щодо влади. 27 жовтня 1999 року, на тлі карабаського конфлікту у Вірменії, в зал засідань Національних Зборів Республіки увірвалися озброєні люди із заявою, що здійснюють державний переворот й упритул розстріляли парламентську президію, взяли у заручники міністрів і депутатів [12]. У зв'язку з українською ситуацією член економічної консультативної групи, створеної канадським урядом для пропозиції економічних реформ в Україні, радник Президента України, грузинський політик К. Бендукідзе згадував, як у 1990-ті роки грузинські солдати-добровольці, які повернулися з війни проти сепаратистської Абхазії,

створювали злочинні банди і кілька років тероризували країну, а одного часу навіть взяли під свій контроль уряд [13].

Президент України усвідомлює загрозу виникнення «другого фронту» як провокативних спроб «розхитати політичну ситуацію» всередині країни [14]. Разом з тим, поки що не здійснено суттєвих змін у системі влади, принципів та механізмів державного управління, не впроваджені, й навіть чітко не артикульовані нові правила суспільного життя.

Очевидно, що зміна владної системи передбачала й парламентське «перезавантаження». Після обрання нового Президента перевибори парламенту (більшість складу якого проголосувала за диктаторські «закони 16 січня») стали ключовою вимогою активістів Майдану. Результати опитування, проведеного соціологічною службою «Соціс» за підсумками 100 днів президентства Петра Порошенка, серед кроків та ініціатив Президента, які підтримуються найбільшою мірою, респонденти зазначили рішення про розпуск та дострокові вибори Верховної Ради –78,7%. (Серед інших – діяльність із підвищення міжнародного авторитету України (85,3%), проведення заходів на підтримку армії та підвищення обороноздатності (79,1%) [15].

Проте «політики Майдану» не використали можливість для «запуску» політичних реформ, зокрема, реформи виборчої системи. Обіцянки проведення виборів народних депутатів України за пропорційною, із відкритими списками, системою нова влада не дотрималася. Вибори за старою «змішаною» системою вчоргове стали результатом міжпартійних домовленостей.

Парламентські (як і президентські) вибори були покликані подолати певну «постмайданівську» невизначеність, відчуття «незавершеності» подій, що відбулися протягом зими 2013–2014 рр., легітимізувати їх наслідки.

Багато в чому саме цим пояснюється й передвиборчий поспіх, розгубленість політиків, хиби законодавчого забезпечення виборчого процесу і втрати на шляху вітчизняного партійного будівництва. Адже на виборах конкурували не партійні ідеології чи нові смисли, а іміджі лідерів, «образи», сформовані засобами масової інформації та групами підтримки. На вибори, здебільшого, йшли не політики, а «репутаційні» списки, сформовані як відгук на суспільний запит –

комбати, журналісти, громадські активісти, випускники престижних ВНЗ тощо.

За умов такої «мозаїчності» новому складу Верховної Ради буде складно творити партійно-політичні смисли, а отже – нові смисли суспільного розвитку, задовольнити запит на формування загальнонаціональної консолідуючої ідеології. Наявність у складі парламенту мажоритарної складової (інтересів депутатів, обраних в одномандатних округах), значної кількості груп інтересів (журналістів, комбатів, громадських активістів, бізнесменів, групи «16 січня», регіональних лідерів тощо) ослабить фракційні й посилить міжфракційні об'єднання. Їх створення вже анонсували командири батальйонів разом із волонтерами та депутатами від «Правого сектору» і ВО «Свобода», журналісти, активісти інститутів громадянського суспільства та молоді депутати. Наявність у складі Ради значної кількості позапартійних депутатів, очевидно, сприятиме створенню міжфракційних об'єднань і за цією ознакою.

Разом із тим, саме від Верховної Ради, її здатності створити коаліцію й сформувати ефективний уряд, налагодити конструктивну співпрацю із Президентом, запропонувати суспільству нові консолідаційні смисли, напрями, зміст і шляхи реформ – залежатиме доля країни.

Політики, зокрема й ті, яких до влади, подолавши автократію, привела Революція Гідності, в передвибірчій боротьбі звернулися до «випробуваних часом» політичних технологій. Вже вкотре, замість політичних програм і так необхідних нині суспільству ідей, виборцям були запропоновані персоналії, політичні бренди та нашвидкуруч сконструйовані політичні міфи. Політичні технологи й сучасні міфотворці «жваво» відгукнулися на нові суспільні запити й потреби масової свідомості, використовуючи неодноразово апробовані маніпуляційні прийоми [16]. Посилюючи ірраціональну складову процесу, передвиборча дискусія, здебільшого, обмежилася гаслами: про необхідність люстрації, боротьбу з корупцією, децентралізацію влади, зміцнення армії, соціального захисту бійців АТО, зменшення податків тощо. Всупереч складнощам в економічній і фінансовій сферах, фактичної війни на Донбасі, політичні партії та політики інвестували у рекламну кампанію мільйони гривень.

Залучення активістів інститутів громадянського суспільства (зокрема, й тих «неформальних», що були створені на Майдані) та бійців добровольчих батальйонів до виборчих партійних списків – стало «успішним інтегруванням» їх до «традиційного» українського політикуму. Наскільки успішною і плідною буде діяльність новообраних депутатів, покаже час. Хоча, певні негативні «пост-виборчі» тенденції (заяви про необхідність підвищення заробітної плати народним депутатам [17; 18], прагнення спростувати передвиборчі партійні гасла щодо скасування депутатської недоторканності [19], непорозуміння у таборі активу «майданівської» партії [20; 21] тощо) можуть свідчити про «поглинання» представників «третього сектору» цим політикумом.

Передвиборча кампанія та результати парламентських виборів, з одного боку, вкотре підтвердили прагнення європейського вектора суспільного розвитку, з другого – висвітлили проблеми внутрішньополітичного характеру. Серед них – наявність «партійно-політичних» суперечностей у, здавалося б, єдиній «майданівській» команді. Водночас, парламентська коаліція базуватиметься на союзі двох порівняно рівновеликих політичних сил – «Блоку Петра Порошенка» і «Народного фронту». Співмірний результат цих партій свідчить про бажання виборців «зберегти» команду Майдану.

Разом з тим, тривалі узгодження тексту коаліційної угоди, публічні обговорення певних протиріч можуть свідчити про симптоми потенційного конфлікту між лідерами ключових політичних партій, який може перерости у протистояння на лінії «Президент – Глава уряду», як це вже мало місце в минулому – після «помаранчевого Майдану».

Крім того, пропорційно-мажоритарний принцип обрання парламенту ускладнюватиме й буквально виконання відновлених Законом України положень Конституції України [22], зокрема, щодо порядку формування парламентської більшості й уряду країни.

В умовах сучасних трансформацій політичної системи України, яка перебуває у стані подолання кризових явищ і пошуку збалансованої моделі державного управління, зростає політико-технологічний інтерес до проблеми децентралізації. Тенденція до посилення її ролі, як способу збереження культурної, економічної,

історичної, врешті – політичної ідентичності, характерна для більшості країн Європи.

Проблема децентралізації стала домінуючою на теренах української політики не стільки з огляду на наявність об'єктивних розбіжностей між різними регіонами країни, скільки з огляду на необхідність переформатування управлінської системи, усвідомлення ваги і ролі самоврядності в сучасних умовах державотворення. Варто також зважити й на, певною мірою, штучне загострення цієї проблеми окремими політиками та політичними рухами.

Безумовно, децентралізація є важливим і актуальним напрямом суспільного розвитку. Разом з тим, варто зазначити, що зрозумілих, системних, обґрунтованих принципів і шляхів комплексного вирішення цієї децентралізації поки що немає. Натомість існує реальна небезпека, за відсутності перспективної загальнодержавної концепції розвитку місцевого самоврядування, збалансованої регіональної політики, стати на шлях реформування цієї важливої управлінської сфери, керуючись виключно політичною доцільністю.

У цьому сенсі досить «провокативними» є результати опитування Фонду Демініціативи і КМІСу, проведеного у вересні 2014 р. [23]. Своє перебування у складі України більшість жителів Донбасу пов'язують із отриманням більшої незалежності від Києва (42%). Водночас бажання, щоб Донбас («ДНР» і «ЛНР») став незалежною державою, висловили 26%, а 16% бачать його в складі Росії. На збереження статусу Донбасу на тих умовах, що й раніше, згодні лише 7% його жителів. Натомість, тільки 5% опитаних серед жителів інших територій країни готові «віддати» Донбас Росії, а 7% згодні з його «незалежністю». 45,5% українців сходяться на тому, щоб Донбас залишався частиною України на тих самих умовах, що і раніше, проте – 32,5% готові надати йому в складі України більше незалежності.

«Провокативність» результатів опитування полягає у тому, що принаймні третина опитаних, підтримуючи надання преференцій Донбасу, зорієнтована на досягнення особливого статусу і для своїх регіонів.

Красномовними і тривожними є результати іншого соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова у вересні

2014 р. [24]. Лише 40,4% респондентів вини за ситуацію на Донбасі покладає, у першу чергу, на російську владу. Ще чверть опитаних (24,2%) винною вважають стару українську владу (Віктора Януковича і його оточення), але 14,4% (!) у нинішній ситуації на Сході звинувачує нову українську владу.

Спроба адміністративно-територіального реформування «пост-помаранчевого» (2005 р.) періоду виявилася досить чутливою і була невдалою саме тому, що здійснювалася «зверху». Очевидно, вектор руху цієї реформи, як і багатьох інших, що на нас чекають, має бути зворотним – «знизу», а основним принципом – збалансованість і стабільність розвитку. У цьому сенсі, проект децентралізації (як процес перерозподілу владних компетенцій, передачі функцій від центрального до регіонального рівня, поява і розвиток нових інституційних форм, що відповідають новій ролі регіонів у державному управлінні) може стати консолідуючим суспільство чинником, що об'єднує зусилля влади і громадянського суспільства задля гармонізації й оптимізації цього процесу і ефективності його результату.

Одним із ключових понять нового політичного часу стала «люстрація». Разом з тим, політики і суспільство по-різному розуміють процес очищення влади. Прийнятий Верховною Радою Закон політики вважають, з одного боку – інструментом очищення влади від чиновників попереднього режиму, з другого – як реалізацію вимог Майдану. Суспільство ж сприймає люстрацію набагато ширше – як прагнення соціальної справедливості й певного результату боротьби за неї, як засіб зламу ще донедавна існуючої системи влади, як стратегічну мету суспільних перетворень.

Суспільство чекає не лише зміни облич у владі, але й революційних зсувів у вигляді сміливого плану радикальних реформ державного управління. Без таких кардинальних змін у системі управління, переоцінки функцій державних органів і реформування їх структури, розбіжності у розумінні процесу очищення будуть посилюватися.

Особливості сучасного етапу суспільного розвитку характеризуються стрімким «зміщенням» акцентів національної консолідації із, переважно, етнічних, соціокультурних чинників у бік духовно-моральних, соціально-політичних, мотиваційно-сміслових аспектів.

Революційні події на теренах України, протистояння військовій загрозі стали причиною і наслідком творення нової політичної реальності, суспільного єднання, подолання кризи ідентичності, національної консолідації. Нинішній етап державотворення наповнюється новими смислами через усвідомлення сили і ролі громадянського суспільства у їх творенні, через переоцінку цінностей, зміни у мотиваціях, визначення мети, формування образів майбутнього.

Викремлення тенденцій сучасного етапу суспільного розвитку уможливило певні висновки, а також – окреслення можливих напрямів і шляхів суспільного реформування.

На етапі повалення авторитарного режиму та під впливом зовнішньої військової загрози значно посилюються процеси суспільної консолідації й роль громадянського суспільства у цих процесах. Протягом тривалого часу мотиваційною основою суспільної консолідації було об'єднання «проти» – проти злочинної влади, корупції, несправедливості, військової агресії. Перші перемоги у цьому протистоянні скорегували мотиваційну спрямованість єднання. Усвідомлення відповідальності за набутки Революції Гідності стали важливим чинником об'єднання «за» – за справедливу владу та європейський вибір, за єдність країни і непорушність її кордонів, зрештою, за нові смисли й образи майбутнього суспільства.

Зовнішня військова загроза, внутрішньополітичні протистояння, стрімкі світоглядні зміни, що відбуваються у масовій свідомості, визначають нову соціально-політичну реальність. За цих умов цінності наповнюються новим змістом, відбуваються кардинальні зрушення в системі ціннісних орієнтацій. Ця ціннісно-орієнтаційна домінанта – сув'язна із суспільно-політичними змінами. З одного боку, ця домінанта опосередковується ними, з другого – опосередковує їх. Нинішня їхня основа – боротьба за незалежність і суверенітет країни. Разом з тим, тимчасове «заміщення» у структурі базових цінностей соціальних її складових цінностями «миру» і «держави» невідворотно з часом актуалізує їх у новій, «вищій» якості.

Визначальним, ключовим механізмом процесу суспільної консолідації є мотиваційно-смісловий фактор (сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил) як спонування до діяльності,

визначення її меж і форм. Саме мотиви і смисли спрямовують і орієнтують на досягнення певних цілей – особистісних і суспільних. Аналіз сучасної політико-управлінської практики, її змісту і форм – прийнятих рішень (насамперед, кадрових призначень), процесу і риторики передвиборчих кампаній – свідчить про недооцінку мотиваційно-смыслового фактора в комунікації з громадськістю.

Проблеми, що у часи тяжких випробувань «відійшли» на другий план, – зростання цін, невивплата заробітних плат, безробіття, соціальна незабезпеченість, проблеми охорони здоров'я тощо – згодом знову визначатимуть порядок денний суспільно-політичного життя. Після трагічних подій Майдану, анексії частини території країни, втрат під час військових дій ключовим критерієм оцінки якості державного менеджменту буде поняття «справедливості».

У цьому сенсі вкрай важливим є формування у масовій свідомості розуміння причин і наслідків сучасних явищ і процесів, визначення перспектив і шляхів їхнього подолання. Відкритість, прозорість і послідовність нової влади будуть визначальними у збереженні суспільної єдності, мобілізації на подолання наслідків соціально-політичної кризи.

Визначаючи європейський вектор як напрям суспільного розвитку, Україні, очевидно, варто орієнтуватися й на стратегічні цілі європейського співтовариства, сформульованого у Лісабонській стратегії. Основним ресурсом забезпечення цього курсу визначено «економіку знань». Формуючи загальну стратегію суспільного розвитку, доцільним було б передбачити реалізацію відповідної політики в галузі наукових досліджень і розробок, упровадження їх результатів у практику реформування країни.

Згуртування суспільства і рівень його ціннісно-орієнтаційної єдності визначається не лише масштабністю цілей, але й узгодженням шляхів їх досягнення. Вкрай важливим у цьому сенсі є демонстрація єдності політичних еліт, широке і відкрите обговорення проблем і напрямів подолання кризових явищ, зокрема, у соціально-економічній сфері. Долучення громадян до процесу прийняття рішень, конструювання суспільно-політичної реальності, з одного боку, здатне об'єднати зусилля, з другого –

відповідальність влади та громадянського суспільства для досягнення цілей розвитку.

---

1. «Модернізація України – наш стратегічний вибір». Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/Poslannya_sborka.pdf

2. Шайгородський Ю. Ж. Аксиологічний вимір української моделі модернізації / Ю. Ж. Шайгородський // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. – 2012. – № 4 (60). – С. 14–22.

3. Наука як ресурс модернізаційної стратегії держави // Модернізація України – наш стратегічний вибір [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/Poslannya_sborka.pdf – с. 47–51.

4. Савченко А. Стратегия 2020: блеф или реальность / Александр Савченко // Лига. Финансы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://finance.liga.net/economics/2014/10/8/opinion/40402.htm>

5. Экономист Гальчинский сомневается, что «Стратегию-2020» Порошенко писали профессионалы // Зеркало недели [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zn.ua/ECONOMICS/ekonomist-galchinskiy-sommevaetsyachto-strategiyu-2020-poroshenko-pisali-professionaly-155051_.html

6. Сколотяний Ю. Анатолій Гальчинський: «Національна ідея — побудова України в Україні. На це повинна орієнтуватися і наша стратегія» / Юрій Сколотяний // Дзеркало тижня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/internal/anatoliy-galchinskiy-nacionalna-ideya-pobudova-ukrayini-v-ukrayini-na-ce-povinna-oriyentuvatisya-i-nasha-strategiya_.html

7. Дацюк С. Де текст Стратегії-2020? / Сергій Дацюк // Українська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/54292c7a0f0ea/>

8. Помер радник президента Каха Бендукідзе // Українська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/11/13/7044203/>

9. Президент представив «Стратегію реформ-2020»: Мета реформ – членство в ЄС // Президент України Петро Порошенко. Офіційне інтернет-представництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/31289.html>

10. Тищенко Ю. Проблеми національної консолідації українського суспільства: позиціонування політичних партій. Аналітична записка / Юлія Тищенко // Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/236/#_ftnref1.

11. Прокурор Києва боїться, що «Айдар» влаштує військовий переворот // Українська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/11/7/7043584/>

12. Расстрел парламента // Коммерсант [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kommersant.ru/doc/16112>

13. Последний шанс Украины («Bloomberg», США) // Иносни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://inosmi.ru/bloomberg_com/20141031/224020131.html

14. Я не дозволю відкрити «другий фронт» всередині країни – Президент // Прес-служба Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/31402.html>

15. Більшість українців довіряють Порошенку і хотіли б миру на Донбасі // Социс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.socis.kiev.ua/ua/press/zahalnonatsionalne-sotsiologichne-doslidzhennja-100-dniv-dijalnosti-prezydenta-ukrajiny.html>

16. Шайгородський Ю. Ціннісна складова сучасної політичної міфології / Юрій Шайгородський // Політичний менеджмент. Спецвипуск. – 2008. – С. 126–135.

17. Мустафа Наєм сказав, що не працюватиме в парламенті за 5 тисяч грн <http://www.unn.com.ua/uk/news/1400954-mustafa-nayem-skazav-scho-ne-pratsyuvatime-v-parlamenti-za-5-tisyach-grn>

18. Лещенко Сергей. Если общество не заплатит депутату, ему заплатит олигарх / Сергей Лещенко // Українська правда, 30.10.14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://blogs.pravda.com.ua/authors/leschenko/54523295924ac/page_2/

19. Луценко Ігор Про «депутатську недоторканність» / Ігор Луценко // Українська правда, 9.11.14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2014/11/7/7042668/>

20. Иванов Сергей. Что на самом деле произошло в партии «Воля». Ноктюрн / Сергей Иванов // Українська правда, 05.11.14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/ivanov/5459613c62afa/>

21. Соболев залишив «Волю» // Українська правда, 05.11.14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/11/9/7043672/>

22. Закон України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 року № 742-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/742-18>

23. 26% жителів Донбасу хочуть незалежності «ДНР» та «ЛНР», а 16% – приєднання до Росії // Дзеркало тижня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/UKRAINE/26-zhiteliv-donbasu-hochut-nezalezhnosti-dnr-ta-lnr-a-16-priyednannya-do-rosiyi-153094_.html

24. Більшість українців вважають ситуацію на Донбасі війною з Росією // Українська правда, 06.10.2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/10/6/7039895/>